

засвітивши лампу у своїй кімнаті, ласкаво вийшла до колядників з щедрою винагородою.

Відвідавши ще кілька дворів мешканців Крохмалівки і поділивши між собою свій Різдвяний доход, наші колядники весело розійшлися кожний до свого дому.

*Борис ЦИБУЛЬСЬКИЙ**

НАВЕЧІР'Я ХРИСТОВОГО РІЗДВА

Празник Христового Різдва належить до найбільших празників нашого церковного року. Тож св. Церква маючи на увазі величчя і значення цього празника, рік-річно приготує своїх вірних на стрічу нашого Спасителя молитвою і постом. До тієї цілі служить Пилипівка, передпразничні богослужби та відправи в день Навечір'я Різдва. Що ближче до Христового Різдва, то щораз частіше у стихирах і канонах та тропарях наших богослужб говориться про вифлеємські ясла, де має спочити Божий Син, про Його Пресвяту Матір Марію, св. Йосифа Обручника, про вертеп, звізду, ангелів, пастухів і царів.

Вершок цього святкового приготування становить день Навечір'я Різдва. Це день чування, молитви й посту. Має завітати гість із самого неба, тож треба на його прихід гідно приготувитися. Свят-Вечір має не тільки свої глибокі змістом церковні відправи, але передусім він багатий у нашому народі в повні символіки обряди і звичаї, з яких деякі сягають ще дохристиянських часів.

Святкування Навечір'я перед празником Христового Різдва сягає перших віків християнства. Вже в 4-му віці було церковне правило, яке означувало, як святкувати Навечір'я, коли воно випаде в неділю...

Навечір'я празника Різдва має осібну богослужбу, що зветься Великі або Царські Часи. Їх мав уложити ерусалимський патріарх Софроній. Царські Часи служаться три рази в році: в Навечір'я Різдва, в Навечір'я Богоявління і в Велику П'ятницю. Царські Часи перед Христовим Різдом так уложені, що в їхніх псалмах і в читаннях пророків із Старого Завіту, є зібрані головні пророцтва відносно обіцяного Месії. Зі св. Євангелії читаються події зв'язані з Христовим Різдом, а стихири оспівують воплощення Божого Сина, місце й обставини Різдва. В часі відправи Царських Часів св. Євангелія лежить на тетраподі, як символ Христа, що вже прийшов і голосить нам свою Божу науку. Свою назву дістали Царські Часи від того, що колись у Візантії на їхній відправі завжди бували присутні цісарі зі своїм двором. При кінці відправи було в їхню честь осібне многоліття.

Духовне приготування в українській родині

День Навечір'я завершує 40-цю перед Різдом. Цього дня обов'язує строгий цілоденний піст. Ціла родина відчуває, що сьогодні вечером має завітати до неї дуже бажаний небесний гість. Звідси пливе той глибоко святковий і духовний настрій у родині. Наші предки високо цінити й ревно зберігали піст цього дня аж до появи вечірньої зірки. Київський митрополит Максим (1283—1305) у своїм правилі про пости каже, що в який би день Навечір'я Різдва не випадало, навіть у суботу й неділю, треба того дня зберігати строгий піст. І щойно по вечірні він дозволяє покріпитися хлібом і вином. Такий самий піст він наказує заховати і в Навечір'я Богоявління.

* Текст (уривок значною мірою автобіографічної повісті) подаємо виданням: *Цибульський Борис. Люди козацького серця (Слідами жорстокої долі).* — Париж, 1961. — С. 25 — 32.

Крім посту, наші предки від найдавніших часів до празника Христового Різдва приготувлялися сповіддю і св. Причастям. Ця прегарна священна традиція походить ще з першого віку християнської України від київського митрополита Юрія (1072 р.). Цю святу практику поручає у своєму Требнику митрополит Петро Могила, поручають її також наші Замоїський і Львівський Синоди.

Давній слов'янський Пролог у своїм поученні на день 24 грудня має наступну духовну заохоту для вірних на стрічу празника Христового Різдва. "Знайте, брати, що цього дня піст перед празником Христового Різдва. Тому цього дня з любов'ю і чистотою зберіться в Шостий Час (12-та год. полудня) на молитву, поконавши гнів, очистивши тілесні провини, і всі недобрі діла відкинувши, щоб ми стали достойні чистими устами й непорочним серцем причаститися Божого Тіла, що в нього задля нас одягнувся Господь і добровільно став убогим".

Українські святвечірні обряди і звичаї

Колись ще в дохристиянських часах наші прадіди обходили свято Корочуна — день привітання сонця "Свято Корочуна — каже проф. С. Килимник — цілком хліборобське, було в ті далекі часи імпульсом надхнення людини, надією і вірою у щасливий рік урожаю, приплоду худоби, здоров'я, добробуту та радісного життя господаря... Свято Корочуна з різноманітними обрядами-ритуалами, відправами, молитвами, магичними актами-діями — виступає і сьогодні досить яскраво в нашій Різдва. Корочун Русі-України, що покритися Святим Різдрвом — це виняткове, багате, веселе, радісне й велике свято, що вирізняється від подібних свят інших народів своєю особливою обрядністю, багатством фольклору, взагалі оригінальністю етнографії, найглибшою захованістю в народних масах нашої стародавньої передісторичної культури. Це свято є нашим документом глибокої доісторичної дійсності не лише вірувань, світогляду, але й наших культурних, політичних та економічних зв'язків і взаємин із всесвітом... Наша Церква ті гарні звичаї — рештки первісної культури — врешті прийняла, але, як і мусить бути, вклала в усе це християнські ідеали, християнську мораль, нові ідеї — правди, любові, всепрощення, щедроти, удосконалення. Але характерним, що в основі різдвяних звичаїв зберіглося й досі все те, що пов'язано було в ті далекі часи з хліборобським господарством, з пастушеством; яскраво виступають у звичаях і істотні риси українця — працьовитість, гостинність, чесність, доброта, співучість, єдність і святість родини; шанування пам'яті покійників і т. п." (Український Рік у народних звичаях в історичному насвітленні. Том I, ст. 13—14).

Головне завдання родини в дні Свят-Вечора — це гідно приготувати себе і свою душу, свою хату і своє господарство до празника Христового Різдва. Господиня дому порається, щоб гарно уладити свою хату всередині та надати їй святкового настрою. Найбільше часу присвячує вона на приготування Святої Вечері. Ця Вечеря, хоч пісна, але багата, бо має аж 12 традиційних страв. Звідси і її назва: Багата Кутя.

Чому на цю вечерю готується саме 12 страв? На це питання знаходимо відповідь у вищеназваному творі проф. С. Килимника. "На основі глибоких досліджень — каже він — приходять до думки, що 12 страв це тому, що протягом року "місяць оббігає землю 12 раз". Отже, кожному місяцю наче присвячена страва. По-друге, на Багату кутю мусять бути приготовлені страви з усієї городини та садовини, що тільки є в господарстві, щоб усім цим прийняти й бога врожаю і святі душі дідів-прадідів... А вони, покоштувавши всього цього, дадуть у цьому році ще більший врожай" (ст. 20—21).

Між стравами Святої Вечері на першому місці стоїть кутя або коливо. Це варена пшениця з медом. Деякі автори є тієї думки, що кутя це останок давніх братолубних столів, що їх уладжувано у дні смерті мучеників або померлих. Пшениця, як зерно, щороку оживає, тому є символом вічності, а мед це символ вічного щастя святих у небі.

В часі, коли господиня занята в хаті, то господар приводить до порядку своє обійстя, напуває і годує свою худобу. З настанням вечора він з особливою церемонією вносить до хати Дідуха — сніп пшениці, і ставить його на покутті. “Дідух-Рай” — каже проф. С. Килимичик — крім перебування духів дідів та бога врожаю, символізував ще й новорічний урожай, добробут, багатство та долю людей... Ось чому така шана Дідухові, ось чому його несуть у хату з такою святістю, як і принесли з поля з почеснями; тому і ставлять його на самому почесному місці... (цит. твір. ст. 24).

При тім вносять до хати також сіно й солому. Сіно кладуть під обрус на стіл, а солому на долівку. Подекуди в нас що солому звали також дідухом. Все те відбувається за означеним обрядом, промовами, побажаннями чи замовлюваннями. Під столом на долівці ставлено різні господарські знаряддя, як сокиру, косу, серп і т. п., щоб на цій господарці спочивало благословення.

Свята Вечеря вже готова. На небі появилася вечірня зоря. Батько родини засвічує свічку на столі. Ціла родина святочно вбрана, спільно молиться і засідає за стіл до Святої Вечері. Батько складає цілій родині побажання. Вечерю починають кутею з різними церемоніями і приговорюванням. На Свят-Вечір не забувають і за душі покійних членів родини. І для них ставлять осібну мисочку з кутею на столі або вікні, бо вірять, що сьогодні й вони беруть участь у Святій Вечері. По вечері вся родина вітає Христове Різдво колядами й колядками.

“Настрій Свят-Вечора — каже о. Марко Дирда (ЧСВВ) — сповняє серце — душу кожного й кожної з нас невимовним чаром вікових звичаїв українського народу... Свят-Вечір збуджує в душі українця — українки не тільки милий і зворушливий спогад, але теж єднає його — її думки, наміри і змагання з ідеєю всього українського народу, так у його батьківщині, як і розсіяного по всьому світі. Тож ти твоєю участю в різдвяних святкуваннях обнови в собі почуття належності до свого роду; скріпи твою свідомість у зв'язку національної належності до української спільноти, з якою тепер проживаєш у вільній країні; усвідом собі, що ти член українського народу, який створив свої звичаї, свою духову культуру на протязі тисячоліття. Ними треба тобі жити, їх у собі плекати, постійно відсвіжувати, щоб таким чином зміцнити твій зв'язок із родовим походженням. Ось чому Свят-Вечір своїм змістом в українському народі — незабутній багатим і глибоким!” (Марко Дирда. Бог. Церква і Молодь, 1972. — С. 31—32).

Юліан КАТРІЙ*

Коротко про автора

Юліан Катрій — один із найвідомілих сучасних духовних письменників української діаспори, визначний авторитет у справі вивчення і роз'яснення церковних обрядів, які він розглядає у тісному зв'язку із побутовими народними звичаями і святами.

У великомасштабній, видаваній протягом кількох десятиліть і відомій у всіх кінцях земної кулі серії книжок “Українська духовна бібліотека” зарубіжного видавництва чорночого ордену Василіан за останні роки з'явилося шість солідних праць Ю. Катрія, які вже сьогодні є підстави вважати помітним набутком скарбниці духовного письменства українського народу кінця ХХ ст.

Для народознавця особливий інтерес становлять дві фундаментальні праці автора: “Пізнай свій обряд!” (друге видання в одному томі, 1982) та “Наша християнська традиція” (1988). Вони засвідчують його широку і глибоку обізнаність з теорією, історією і конкретними пам'ятками духовної культури християнства, з найновішими методами її вивчення та сучасної наукової і мистецької популяризації. Досить значні дослідницькі

* Текст подаємо за виданням: Катрій Ю. “Пізнай свій обряд!” — Нью-Йорк — Рим, 1982. — С. 40—45.

обдаровання автора щасливо поєднуються з його літературним хистом, із високою як для діаспорного письменника, мовно-стилістичною культурою.

Завдяки всьому цьому (а також і василіанській подвижницькій працьовитості) йому вдалося зробити помітний внесок у розкриття та висвітлення для широкої громадськості теологічного, етичного і естетичного змісту християнських традицій та обрядовості українського народу.

У наш час особливої значимості набула проблема відродження, розвитку і збереження національної духовної культури. В цій справі особлива місія належить традиційним національним обрядам. Дуже добре про це сказано у видавничій передмові Василян до другого видання книги "Пізнай свій обряд!":

"Наказом хвилі для нас є свій обряд добре знати, його розуміти, любити, цінити, зберігати та в любові до нього виховувати своїх дітей... Тільки справжнє розуміння і любов до своєї церкви і свого обряду разом в силі зберегти нас і дітей наших в розсіянні сушних при нашій церкві, обряді й народі".

Книги Ю. Катрія відзначаються високим ступенем об'єктивності висвітлення історичних явищ, фактів, ідейних концепцій і т. ін. А разом з тим надзвичайно чіткими є принципові позиції автора як християнського теолога, який дотримується певних догматів, церковного віровчення. Ще зовсім недавно, а зрідка і в наш час, за уявленнями певної частини народознавців, такий автор мусив би осуджувати і заперечувати народні обряди і звичаї як вороже йому язичество, як поганство. Але нічого подібного в книзі Ю. Катрія не знайти. Причому він цілком об'єктивно констатує, що в християнській за основним змістом українській обрядовості є деякі, так би мовити, "декоративні елементи", які походять ще з дохристиянських часів. Та ці елементи не є визначальними для основної, більш-менш свідомої частини носіїв обрядовості, і до того ж їх язичеський смисл уже не відіграє ніякої істотної ролі. Реліктові елементи давніх вірувань включені в якісно іншу світоглядну і обрядову систему із глибоким загальнолюдським, універсальним духовним змістом і національною формою. Таким чином, і для тих народознавців, які не поділяють світоглядних (і віросповідних) принципів Ю. Катрія, його праці можуть допомогти в пошуках істини, в неупередженому висвітленні проблем розвитку народної культури і, зокрема, національної обрядовості.

З СКАРБНИЦІ ПЕРЛИН УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ ПРО НАРОДНЕ СВЯТО РІЗДВА ХРИСТОВОГО

(Добірка різдвяних віршів Миколи Галичка)

МУДРЕЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Йдуть Звіздарі-Мудреці
З Української землі
Із дарами в Вифлеєм,
Де вродився Божий син.
Перший золота без міри
Ставить з Руси-України,
Злото-Слово про Закон —
Він Владика Ларіон.
Другий це Петро Могила:
Псалмоспіви, пах кадила,
Богослов'я глибину —
Ставить Новому Царю.
Третій повну міру мира
Ставить біля Бога-Сина:
Твердість віри від людей —
Йосиф Кардинал Сліпий.
Мудреці-Митрополити,
Славою Чеснот повиті,
З Української землі,
Йдуть за сяєвом зорі.
Йдуть вони туди століття:
Крізь татарське лихоліття,

Нинішні жорстокі дні —
Духа Велетні, борщі.
Мудреці близькі й далекі
Ставлять дари для Владики.
Їх веде туди зоря
І любов до їх Творця.
Манить їх свята Софія,
Ріднить спільна їх Ідея,
Світить світлая зоря
І мудрощів глибина.
Мудреці в добрі, чи в горю,
Твердо вірять в кращу долю
І надією живуть —
К сонцю прикладають путь.
Кличе їх Христос-Месія,
В них живе свята Ідея,
Певність Віри в своє Я,
Мужність й святість їх життя.
Золото, кадило й миро
Мудреців трьох з'єднало
Коло Господа Христа —
Неба і землі Царя.

Тулуза, 12.XII.1970